

סיפור המעפילה ב'כנסת ישראל' צירה כצנלסון

הערת מערכת: הסיפור כולל את קורות המשפחה במהלך מלה"ע; החלק הקשור בהעפלה מתחיל בעמ' 5.

לבקשת הנותני! מיכל ופינינה אני משאיפה אלצמות לו מתקופת מאחזות העולם:

נולדתי בוורנה (Varniai), עיירה קטנה בליטא. בבית היינו משפחה גדולה – הורים, שישה אחים ושלוש אחיות. אני הייתי כמעט הצעירה ביותר... בעיירה הקטנה לא היה בית ספר תיכון או אוניברסיטה וגם לא מקומות עבודה רבים. כיוון שכך, כל בני העיירה השתדלו לרכוש לעצמם השכלה דרך שיעורים פרטיים, נסיעה מחוץ לעיירה וכו'... אני התחנכתי ב"שומר הצעיר", או כפי שהוא נקרא באותה תקופה – "נצח" – כך זכינו לקבל ביקורים של גורמים רבים מחו"ל אשר נטעו בנו את יסודות הציונות. השאיפה האולטימטיבית הייתה להגיע בסופו של דבר, בדרך כלשהי, לארץ ישראל. לאחר סיום בית ספר עממי למדתי בתיכון אקסטרני בעיר קובנה. כיוון שאפשרויות ההתפתחות וההתקדמות בעיירה היו מצומצמים ביותר, נסעו אחיי הגדולים וגם אחותי לאה לדרום-אפריקה. אימי הייתה מרוצה, בין השאר מכיוון שכך לא נאלצו אחיי להתגייס לצבא הליטאי, מה שהיה מחייבם לאכול לא כשר... אבי, יעקב יצחק, נפטר בשנת 1938 וכך נותרנו בבית אימי, אני ואחותי מלכה בת החמש-עשרה... זכור לי כי באחד הימים שטרם מותו הפנה את תשומת ליבה של אימי לפסוק מספר קהלת בו נאמר כי יבואו ימים בהם החיים יקנאו במתים. וכך, כמו במעין נבואה

המגשימה את עצמה, החלו הימים הקשים... בשנת '41 פלשו הרוסים לליטא וכל הקשרים עם חו"ל נותקו. מכל משפחתי הענפה נותרנו, כאמור, אימי, אני ואחותי. כדי שיהיה לנו ממה לחיות נסעתי לעבוד בבית חרושת בעיר טלש, שנמצאה כשלושים ק"מ מביתנו. שכרתי שם דירה, כשכוונתי הייתה להעביר לשם בהקדם את אימי ואחותי.

לא אשכח לעולם את פגישתי האחרונה עם אימי ואחותי; באתי לבקרם בבית בסוף שבוע ולפני עזיבתי הודעתי כי בשבוע הבא נהיה כולנו יחד בטלש. אימי, אשר תמיד הייתה מאוד מאופקת ולא נהגה להרבות במילות חיבה, נפלה לרגליי והחלה לנשק אותי. המחווה הייתה מאוד לא אופיינית לה. היא אמרה בחשש: "מיניקינד [בת], אני לא יודעת". חזרתי לטלש ובאותו השבוע נכנסו הגרמנים לליטא. מיד הייתי נכונה לעזוב הכל ולנסוע חזרה לוורנה אך הרמקולים בבית החרושת הודיעו בקול צורם כי מי שינטוש את העבודה ללא רשות יחשב עריק מלחמה... בימים הבאים ההפצצות על העיר התחזקו וידעתי שעליי לברוח במהרה.

עליתי על אוטובוס שהיה מלא בליטאים קומוניסטים ותחת הפגזות בלתי פוסקות הגיע האוטובוס ללטביה ואני בתוכו – כשכל רכושי השמלה שלבשתי וכמה רובלים בודדים בכיס... ועם בוא הבוקר פוזרו האנשים בקבוצות לקולחוזים שונים. אני מצאתי עצמי ברכבת משא, המובילה בד"כ בהמות, כאשר מדי פעם עצרנו בתחנות שונות בדרך וקיבלנו קצת לחם ומים... לאחר מספר ימים של מסע מפרך, הגענו לעיר ריבינסק, הקרובה למוסקבה, ומשם לקולחוז שהיה בסביבה. לקולחוז הגענו קבוצה של כחמישה עשר ליטאים... בקולחוז היו גם מספר מורות אשר לכל אחת מהן הייתה קבוצת תלמידים...

...לאחר כארבעה חודשי שהייה בקולחוז, הוחלט לקחת את כל הליטאים שלנו לצבא הרוסי. ביום בו נאספו הבחורים הצעירים לגיוס, קרה לי נס גדול; במעמד הגיוס, פגשתי חבר של אחי, אשר נאם שם נאום. אני לא התאפקתי ואמרתי לו, בתום הנאום, שהוא חושב אולי שהוא חכם גדול אך הוא בסך הכל "אחשוורוש" (התכוונתי לומר שנאומו היה מתרברב). דברים אלו אמרתי בעברית, מה שנחשב בימי סטאלין לפשע גדול, ושמעה אותי אישה אחת, אשר גם היא באה לברך את החיילים החדשים שיחזרו בשלום. שמה היה טטיאנה סלונים

ובתום האסיפה הרגשתי שהיא עוקבת אחריי. לפתע אחזה בידי ואמרה לי – "את יהודיה" ?
עניתי שכן והיא נישקה אותי.

מאותו רגע לקחה אותי טטיאנה תחת חסותה. איתה היו שלושה ילדים... היא סיפרה לי שהיא עורכת דין במקצועה ושיש לה אחות במושבה כינרת אך אסור לה להתכתב אתה. בעלה של טטיאנה התנדב לצבא הרוסי. שש פעמים סירבו לגייסו וטטיאנה דחקה בו לנסות שוב ושוב. היא הייתה אומרת לו "מה תגיד לילדיך, שאתה לא נלחם נגד הנאצים" ? בסופו של דבר גויס ומכאן והלאה נותרה לבדה, עם שני ילדיה הקטנים. כך אימצה אותי ולאורך כל שנות המלחמה היינו יחד... היא עזרה לי בחיפושיי אחר אימי ואחותי... כדי לבדוק מה עלה בגורל משפחתי.

בכל אותה עת החזית התקרבה לעברנו ובמקביל אנחנו ברחנו ממנה... והלכנו כך יחד, דוחפות עגלה בה ישבו הילדים. הלכנו והלכנו, טטיאנה הייתה חולת לב אך לא ויתרה כל מהלך המסע. בדרך לא דרך הגענו לבסוף להרי אורל אשר באוזבקיסטן... לכפר בו היה בית חרושת לטקסטיל, שלוש נשים - אני, טטיאנה וברטה, אחותה של טטיאנה, אשר הצטרפה אלינו במהלך המסע המפרך, ושלושת הילדים. ברטה הייתה מהנדסת טקסטיל והודות לה זכינו במגורים – שש נפשות בחדר אחד עם מטבח משותף. הרעב היה גדול, ההקצבה הייתה 400 גרם לחם לנפש אך טעמו של הלחם היה כשל טיט.

ברטה הייתה יוצאת לפעמים באישון ליל, כאשר חולקו מרק עם קצת קמח שחור וכפית שמן לפועלים, ומביאה את המעט הזה לבנים, אשר היו מתעוררים ומתנפלים על השלל... טטיאנה החלה לעבוד כעורכת דין אך כיוון שסירבה לדרוש מעבר למחיר המקובל לא סמכו עליה. אני התחלתי לקבל שוב חבילות מאחיי בדרום-אפריקה, מכרנו את הדברים בשוק ובתמורה קיבלנו מצרכי מזון. מעבר לכך הייתה לשלושתנו חלקה אדמה בה שתלנו תירס.

באוזבקיסטן נודע לנו כי בעלה של טטיאנה נהרג בקרב. למשך תקופה מסוימת הסתרנו ממנה את הבשורה המרה, עד שהגיע מכתב ובו דרישה להגיע ולקחת את מה שנותר מכספו... בעלה של ברטה, לעומת זאת, היה אסיר בסיביר. כל חטאו היה בכך שהיה

בן של רב. תמיד חששנו מאוד שזה יודע לגורם כלשהו ולכן בכל פעם שהיו שואלים את בנה של ברטה היכן אביו, היה עונה שהוא נעלם היכן שהוא במלחמה. פעם אחת שכנה רוסייה גילתה מכתב שהגיע ממחנה עבודה בסיביר, אחד ממחנות המאסר של סטאלין, ופנתה בארסיות לברטה: "ברטה, מצאתי לך את בעלך, יש לך מכתב ממנו". מאותו רגע חיה ברטה בפחד מתמיד שיבואו ויאסרו גם אותה.

באותו שלב הבנתי סופית שלמרות כל החינוך וההשכלה האנטישמיות מושרשת חזק בקרב הדור הצעיר, ושהקומוניזם לא יוכל לפתור לעולם את בעיית האנטישמיות. הדרך היחידה להתמודדות היא עליה ארצה, רק בארץ ישראל אף אחד לא יכנה אותי יהודיה בנימה של זלזול. אין פתרון אחר ואין מקום אחר ליהודים זולת ארץ ישראל. למרות שהיו לי באותה עת חמישה אחים ואחות בדרום-אפריקה אשר יכלו לסייע לי רבות, אם הייתי בוחרת להצטרף אליהם, ידעתי שלא אעשה זאת.

סה"כ חיינו באוזבקיסטן חמש שנים, עד תום מלחמת העולם השנייה. בסיומה חזרנו, טטיאנה אני והילדים, ללנינגרד. במהלך השהייה באוזבקיסטן יצרתי קשר עם משפחה שהגיעה מרומניה; אב המשפחה היה רופא, התיידדתי איתם והם הבטיחו לי שאם יעלו ארצה יצרפו אותי אליהם. בתום המלחמה חזרו לרומניה אך המשכנו לשמור על קשר כל העת באמצעות מכתבים. בשלב מסוים של ההתכתבות הבנו שמתארגנת עליה בלתי לגאלית, אשר שם הצופן שלה היה "מישה". וכך, פעמים רבות כללו חילופי המכתבים משפטים כגון "מישה חולה" (משמע, אין עליה), "מישה מבריא", "מישה חושב לעזוב את בית החולים" (מתארגנת עליה).

כאשר כלל המכתב את המשפט האחרון, הבנתי שהגיעה העת ועזבתי את לנינגרד, לבדי, לכיוון רומניה; ראשית נסעתי לעיר קובנה, לפגוש את בני עירי ששרדו את המלחמה ועברו לשם, משם המשכתי לזילנה... נסעתי לעיר לבוב ברכבת, שם הייתי אמורה לפגוש אדם שהיה אמור להנפיק לי תעודה אשר תאפשר לי את חציית הגבול לרומניה. כאשר הגעתי לכתובת שניתנה לי בעיר, יצאה פולניה אחת מן הבית והחלה לצעוק עליי שהאדם שאני מחפשת יושב בכלא ושכדאי לי להסתלק משם מהר. בשלב זה נותרתי ללא כל מטרה

או כיוון מוגדרים ולכן מצאתי עצמי מתחננת בפני הפולניה שתסייע לי לעבור את הלילה בשלום, עד הבוקר, אז יוצאת הרכבת לצ'רנוביץ... זכיתי בחדר קטן להעביר בו את הלילה וכשעלה השחר ארזתי את חפציי והזדרזתי להגיע לתחנת הרכבת כדי לעלות על הרכבת ... במעבר הגבול לרומניה, שאל אותי שוטר לאן "ילדונת" שכמוני חפצה להגיע (באותו זמן הייתי כבר בת עשרים ושלוש או ארבע, אך נראיתי צעירה מכפי גילי). עניתי לו שברצוני לבדוק האם אוכל למצוא ברומניה שריד או פליט למשפחתי. כך הצלחתי להגיע באותו היום לצ'רנוביץ ושם אכן חיכתה לי המשפחה הרומנית.

המשכתי את מסעי, כעת עם המשפחה, לעבר יאסי, עיר ברומניה, אשר בה גילינו כי מתארגנת עליה ב', ומקורה בבוקרשט. הגעתי לבוקרשט, היישר אל ביתו של משה אוורבוך [הערת מערכת: הממונה על שלוחת 'המוסד' ברומניה], אשר היה אחראי על ארגון המבצע. תחילה לא אפשרו לי להגיע אליו אך אני מצדי הודעתי לגברת שהייתה ממונה על הבית בו התגורר שלא אזוז מפתח דלתה עד שתאפשר לי לדבר איתו ישירות. בסופו של דבר נכנעה ואפשרה לי להיכנס אל תוך הבית ולהיפגש עם משה. הוא שאל אותי את מי אני מכירה ונקבתי בשמותיהם של שליחי "השומר הצעיר", אשר גם הוא הכיר.

הוא נראה נרגש וסיפר לי שיוצאת אוניה המכילה שלוש מאות איש אך היא מאוד רעועה ולכן יאפשר בה את יציאתם של שחיינים מעולים בלבד. הסברתי לו שהמקום אינו מיועד רק לי אלא גם לרופא, אשתו ואחותה של אשתו. הוא סיפר שמלבד אוניה זו מתארגנת אונית משא גדולה וכי אנחנו ניכנס לרשימת הנוסעים באוניה זו. לא סיפרתי לו שחלק ניכר ממשפחתי נמצא בדרום-אפריקה שכן חששתי שהוא יחשוב שאני מנצלת את ההזדמנות על מנת להצטרף אליהם... משה נתן בידי עשרה שטרלינג ואמרתי לו "אני לוקחת את הכסף עכשיו בתנאי שאחזיר לך אותו בישראל". הוא חייך ואמר "אם תצטרכי יותר, תהיי איתי בקשר". זמן לא רב לאחר שהגעתי לארץ, ביקרתי את משה בביתו שבכפר-גלעדי, יחד עם אחי לואי שביקר אותי בארץ באותה תקופה. משה אמר ללואי: "לו היית רואה אותה בבוקרשט, לא היית מאמין שזו אכן היא".

בסך הכל שהייתי תקופה של כחצי שנה ברומניה עד שנודע לנו כי האוניה עומדת לצאת סוף סוף לדרכה, מנמל יוגוסלבי. אני, הרופא, אשתו ואחותה יצאנו ליוגוסלביה ומשם, מנמל בקר, התחלנו במסענו לארץ ישראל. לאוניה קראו "כנסת ישראל" ועל סיפונה היו למעלה מ-4,000 נוסעים. לצידנו שטה אוניה קטנה יותר ורעועה ובשלב מסוים עברו כל הנוסעים שהיו על סיפונה לאוניה שלנו, מחשש שתתפרק [הערת מערכת: המדובר בספינה 'אבא ברדיצ'ב'; מעפיליה עברו ל'כנסת ישראל' לאחר שהתנפצה על סלעי החוף היוגוסלבי]. זכור לי במיוחד רגע אחד מתחילתו של המסע, רגע מרגש שלא אשכח לעולם: כאמור, הייתי צעירה, הנוסעת למעשה בגפה, אך לא הייתי היחידה; באוניה היו ילדים רבים אשר עשו את המסע ללא כל בן משפחה או קרוב. היו אלה ילדים אשר שרדו את השואה כיוון שהוריהם, בטרם נלקחו למחנות בהם נספו, השאירו אותם אצל משפחות של גויים אשר הסתירו אותם. אחד מן השליחים שבאו מן הארץ וליוו את האוניה אמר להם שבישראל מחכה להם בית חם, ולאחר דברים אלו פצחו כולם בשירת "התקווה".

החיים על סיפונה של "כנסת ישראל" לא היו קלים במיוחד; זו הייתה אונית משא ישנה, עמוסה כל כך בנוסעים עד כי לא היית יכול למצוא היכן להניח את ראשך בלילה, אלא רק אם שכבת על הצד. לאורך כל המסע הצטופפו הנוסעים בבטן האוניה, על מנת שלא תתגלה העובדה כי יש נוסעים על הסיפון, ורק בלילות יכולנו לעלות לסיפון למספר דקות כדי לשאוף מעט אויר. כאשר עצרנו בנמלים שונים בדרך קיבלנו בדרך כלל אספקה של לחם וקופסאות שימורים. המסע המפרך אך כחודש, עד שהגיע הרגע המיוחל בו הגענו למימיה הטריטוריאליים של פלסטינה. בשלב זה גילו האנגלים את האוניה ולכן יצאנו כולנו לסיפון – לא היה עוד טעם להצטופף בבטן האוניה. זרקורי ענק האירו אותנו והתחלנו לעכל את העובדה כי אנו בשבי האנגלים.

אוניות הצבא הבריטי קרבו אלינו וביקשו מאתנו להיכנע ולעבור לספינות שלהם. האוניה הייתה מלאה בסיסמאות שנכתבו בגדול ובהן נאמר כי אין בידינו נשק וכי כל רצוננו הוא להגיע לחוף מבטחים בישראל. כל זה לא עזר; אוניות הצבא הקיפו אותנו מכל עבר וכרוז הודיע לנו כי שובינו מודעים לכך שהמצב הבריאותי על סיפון האוניה בכי רע, ולכן, למען

טובתנו שלנו, אנו מתבקשים לעבור לאוניות שלהם. את המו"מ עם האנגלים ניהלו השליחים מישראל שליוו את האוניה לכל אורך המסע ותשובתם לדרישה האנגלית הייתה שלילית. בתגובה עברו חיילים אנגלים לאוניה שלנו ופיזרו גז אשר הקשה מאוד על הנשימה.

אימהות עם תינוקות בזרועותיהן ביקשו להיכנע... במהלך המסע נולדו על סיפון האוניה מספר תינוקות. אחד התינוקות מת והאנגלים זרקו את גופתו לים. תמונה מזעזעת זו התפרסמה בעיתוני העולם וגרמה לשלטון הבריטי בארץ מורת רוח רבה. אך באותה העת הוסיף המאבק להתפתח, ובמהלכו ירו האנגלים על הפליטים והרגו שניים מהם, ואילו אנחנו התגוננו ב"נשק" היחיד שהיה לנו – קופסאות השימורים. אני מצאתי עצמי רטובה לחלוטין משום שהבריטים השתמשו גם בזרנוקי מים. במקרה עברה לידי אחות מיילדת, שנמנתה על הפליטים שהיו באוניה, והורתה לי לשכב על הארץ.

משם לקחו אותי ל"קופת החולים" המאולתרת שעל האוניה, והושכבתי לצד גופות ההרוגים. האחות ציוותה עליי לא לזוז עד שיגיע רופא לבדוק אותי. לאחר זמן קצר, עת הגיעה האוניה לנמל חיפה, עלה על סיפונה רופא ונתן הוראה שיורידו אותי מן הסיפון על גבי אלונקה. הבנתי מדוע פקדה עלי האחות לשכב ללא תזוזה – היא ניסתה להוריד בנמל מספר רב ככל האפשר של אנשים, כך יוכלו להישאר בארץ ולא יחויבו לעלות על ספינת הגירוש לקפריסין, שהמתינה לכל שאר הפליטים. בשכבי על האלונקה שמעתי דיבורים סביבי על "קורבן נוסף" והבנתי שאנשים חשבו שאני מתה. פחדתי לפקוח את עיני וכך "זכיתי" והועליתי על אמבולנס. לצדי ישב חייל בריטי אשר אחז בידי, ליטף אותה ואמר "עוד מעט נגיע ואת תבריא". הגעתי לבית החולים, שם בדק אותי הרופא ופסק – "תתרחצי, תאכלי, ואת תהיי בסדר".

מבית החולים נשלחתי למחנה הסגר בעתלית. חשוב לציין כי מתוך 4,500 הנוסעים שהיו על האוניה רק 54 הצליחו לרדת ממנה בנמל חיפה וביניהם אמהות, תינוקות וחולים. כל השאר גורשו באופן מיידי לקפריסין, ושם נאלצו להמתין לסרטיפיקט המיוחל – אישור העלייה לארץ, אשר אותו העניקו הבריטים מאוד בצמצום. בעתלית מצאתי שקט ומרגוע; נחתי, הייתה לי מיטה נקיה משלי, עבורי זה היה מעין ביתהבראה. כאמור, באותה העת היו

לי ארבעה אחים ואחות אחת בדרום-אפריקה. הם קיבלו ידיעה מידיד שלהם שהייתי בין נוסעי האוניה וכי הורשיתי להיכנס לארץ בשל מצבי הרפואי.

כעבור חודש הגיע אחי לואי מיוהנסבורג, לאחר שלא ראיתיו כמעט עשרים שנה. סבלתי באותה עת מאמבות דיזינטריות ובכל זאת הורשיתי ע"י הבריטים לצאת עמו מן המחנה למשך עשרה ימים. זו הייתה הפעם הראשונה בה ראיתי את הארץ, אליה חלמתי כל כך הרבה זמן להגיע. כאשר הורדתי מסיפון האוניה חשבתי לעצמי שבזה הרגע הגעתי למנוחה ולנחלה, והנה בסיורי בארץ עם אחי גיליתי לראשונה כי אנו, היהודים, איננו תושבי הארץ היחידים וכי בעיותיו של העם היהודי אינן מסתכמות בהגעה המיוחלת לארץ.

במשך שנים רבות עבדתי עם ילדים מתוקף תפקידי כמורה למלאכת יד. בכל שנה, במסיבות הסיום של בית הספר היסודי בו לימדתי, כאשר נשאו בוגרי כיתות ח' של בית הספר דגלי ישראל בידיהם, לא הייתי מצליחה להשתלט על רגשותיי והייתי בוכה בכל פעם מחדש מרוב התרגשות מן המראה, ומברכת שוב על כך שזכיתי לראות את המראות הללו, אשר בשלבים ארוכים בחיי חשבתי שיישארו בגדר חלום רחוק.